

Korlátozott vagy korlátlan nyilvánosság

Miközben a parlament a napokban tárgyalja a kormány törvényjavaslatait a közszereplők állambiztonsági múltjáról, illetve az iratok nyilvánosságáról, a Soros Alapítvány által rendezett Ügynökök és akták című nemzetközi konferencián éppen a titkosszolgálati adatok nyilvánossága körül alakult ki leginkább vita. A hazai előadók szerint az új jogszabálytervezetek még jócskán kiegészítésre szorulnak. A német, lengyel és román résztvevők előadásaiából kiderült, az állambiztonsági múlt feldolgozásának több modellje jött létre Közép-Európában.

Simon Zoltán NÉPSZAVA

Megkésett rendszerváltó radikalizmus jellemzi *Bence György* szerint a kormány ügynöktörvény-tervezetét. A filozófus úgy vélte, hogy 12 évvel a magyar fordulat után a törvény várható hatása az lesz, hogy kevesebb politikai bombára számíthatunk a közéletben. *Bence* szerint a hatályos és a tervezett jogszabály közötti legfontosabb különbség, hogy az előző által csak közszereplők, a tervezet szerint magánszemélyek adatai is nyilvánosságra kerülnek. Arról is beszélt, hogy dél-afrikai mintára olyan igazságbizottságot („Truth Commission”) – állambiztonsági vizsgálóbizottságot – kellene létrehozni, melynek jogkörébe a volt titkosszolgálatok teljes körű tevékenysége beletartozna.

Boross Péter egykori miniszterelnök küzarná a teljes nyilvánosságot ügynökügyekben, mert ez megrázhhatja az egész társadalmat. *Boross* előadásában elmondta, hogy maga titkosította a vonatkozó iratokat még belügyminiszter korában. Szerinte ma nem a szembenézés kényszere, hanem a pártharcok hozták elő újból az ügynökkérdést. Ő sem tartotta megfelelőnek a mai törvényt, de úgy vélte, hogy az érintettséget nem lehet teljes precizitással körülírni.

Hack Péter szerint *Medgyessy Péter* elhárító múltjából sem lett volna ügy, ha a korábbi, többször módosított átvilágítási törvények megfelelőek lettek volna. Az SZDSZ-ből nemrég kilépett politikus szerint a hatályos törvény nem az áldozatok, hanem az ügynökök érdekeit védi, ezért az új törvény megalakításakor értékválasztásra van szükség. Szükségesnek tartotta a volt szolgálatok iratainak egyesítését és az adatok teljes körű nyilvánosságra hozatalát is. A nyilvánosságra hozatalnak azonban korlátlannak kell lennie, mondta, kivételek csak normative, törvény által megengedett esetekben lehetségesek, de szükséges a nyilvánosságra hozatal bíróság előtti megtámadhatósága is, tette hozzá.

Mindhárman – *Hack*, *Bence* és *Boross* is – tagjai a *Sólyom László* vezette bizottságnak, véleményük azonban a bizottság jelentésében külön, illetve kiegészítésként jelent meg. Ismert, hogy a miniszterelnök felkérésére neves jogászokból, közéleti személyiségekből álló bizottság véleményezte a kormány törvényjavaslatait. A bizottság tagjai éppen a konferencia napján találkoztak *Medgyessy Péterrel*, aki ígéretet tett arra, hogy a bizottság észrevételei bekerülnek az új törvénybe. *Sólyom László* a találkozón közölte: a mostani jogi helyzet rendkívül rossz, annyi törvényszegés és alkotmányellenesség ugyanis régen fordult elő, mint az ügynökügyek kapcsán.

A konferencián *Sólyom* – a bizottság jelentésével összhangban – úgy vélte, hogy a múlt feltárását jogállami módon kell végrehajtani. Az Alkotmánybíróság (Ab) volt elnöke szerint eddig az alkotmány határt szabott a politikának, de az ügynökkérdésben ez a viszony megfordult. A neves jogász megidézte a bizottság legfontosabb megállapítását a kormány javaslatáról: szerint Magyarország 1990 előtt semmilyen tekintetben nem volt jogállam, ugyanakkor a szolgálatok az akkori törvényeknek megfelelően, jogszerűen működtek. Emlékeztetett arra is, hogy éppen az általa vezetett Ab

mondta ki, hogy az átvilágítási törvényt ki kell bővíteni az áldozatok információs önrendelkezési jogával, a rájuk vonatkozó titkosszolgálati adatok hozzáférhetőségével. A mostani kormány javaslatáról úgy azt mondta, hogy a saját adatok megismerhetőségében a törvényhozó nagyon messzire mehet, de az adatok szélesebb nyilvánosság elé tárását már aggályosnak tartotta. Az átvilágításról úgy vélekedett, hogy az idő múlásával nem tágitani, hanem szűkíteni kellene a vizsgálható személyi kört, és emlékeztetett arra, hogy már 1994-ben nevéssé vált a lusztráció, amikor *Horn Gyulát* pufajkás múltjával kormányfővé választották.

Az eszmecserén leginkább az egykori demokratikus ellenzék jelen lévő tagjai vitatták *Sólyom* álláspontját, többen „ügynökvédőnek” tekintve a korlátozott nyilvánosságról vallott felfogását. Így foglalt állást *Eörsi István*, *Köszeg Ferenc*, *Szilágyi Sándor* és az egykori Fidesz-alapító *Molnár Péter* is. Morális érvek szerint a megfigyeltnek joga van teljeskörűen megismerni és nyilvánosságra hozni a róla szóló adatokat, így az ügynökök nevét is. Hozzátették azonban, hogy a nyilvánossággal együtt természetesen meg kell adni az érintetteknek a bíróság előtti védekezési

jogot is. *Hack Péter* fiktív példával próbálta alátámasztani ezt a felfogást. Tegyük fel, mondta, hogy egy ismert művészpáros évtizedes együttműködése szakad meg azért, mert egyikük „besúgta” a másikat.

A nyilvánosság előtt a kapcsolatot felbontó „áldozat” csak akkor tud érvelni igaza mellett, ha teljeskörűen feltárja, mi történt. Ellenkező esetben az áldozat tűnhet fel a nyilvánosság előtt vétkesnek. *Sólyom* válaszul elmondta, felfogása 1990 óta változatlanul az, hogy a jogállami szempontoknak elsőbbségük van a morálisokhoz képest. Az abortusz példáját hozta fel, ami annyiban hasonlít az ügynökkérdés nyilvánosságához, hogy ha már csinálják, akkor jogállami technikákkal tegyék azt.

Majtényi László szerint nem lehet az egyént megfosztani személyiségi jogaitól, és nemcsak az áldozatoknak, hanem az ügynököknek is vannak ilyen jogaik. A volt adatvédelmi biztos ugyanakkor nem zárta ki az adatok széles körű nyilvánosságra hozatalát, mint mondta, a nyilvánosság egy létező jogi szankció. *Majtényi* szerint nem dönthető el, hogy a felelősök alul vagy felül voltak a hierarchiában, és problémásnak vélte az átvilágítási törvényben szereplő közvéleményt befolyásoló kör fogalmát is. A korábbi ombudsman az adatkezelés kérdésében lényegében egyetértett utódjával, *Péterfalvi Attila* álláspontjával, aki a *Mécs Imre* vezette bizottság felkérésére tette meg javaslatait. *Péterfalvi* ugyancsak részt vett a konferencián, előadásában a személyes adatok védelmének és a közérdekű adatok nyilvánosságának kérdését járta körül. Eszerint tisztázásra vár, hogy személyes adatnak számít-e az, hogy valaki 20-30 évvel ezelőtt hol dolgozott, és az is, hogy közérdekűvé válhat-e egy adat attól, hogy a köz érdeklődik iránta.

Halmái Gábor alkotmányjogász az Ab szerepét értékelte az átvilágítási folyamatban. Megállapította, hogy a taláros testület például az információs önrendelkezési jog kérdésében aktívista volt, és felszólította-elindította a tör-

vényhozást az adatok hozzáférhetősége felé. Ugyanakkor más kérdésekben, például abban, hogy az átvilágítást nem terjesztette ki a teljes III-as főcsoportfőnökségre, passzív maradt.

Mécs Imre és *Balogh László* előadásaiiban az általuk vezetett vizsgálóbizottságokról szóltak. Míg a szabad demokrata *Mécs* csak általánosságban beszélt a bizottság munkájáról, addig az MDF-es *Balogh* elsősorban azt elemelte, hogy mi akadályozta a kormányfő múltját vizsgáló bizottságot dolga elvégzésében. *Mécs* úgy vélte, bizottságának megalakítása törvényes volt, egyedül az adatok nyilvánosságra hozatala vitatott. Személyes szerepéről elmondta, azért vállalta el a bizottság elnöki tisztét, mert a kormány és az SZDSZ ritka egyetemesen lépett fel az ügynökkérdésben. *Balogh* saját bizottsága kudarcának okát abban látta, hogy a kormánypártok és a minisztériumok akadályozták munkájukat, a meghallgatottak pedig egységes „védőháló” fontak a kormányfő személye köré.

A meghívott külföldi előadók hazájuk ügynöktörvényeit és az ügynökkérdés társadalmi-politikai hatását elemezték. Kiderült, a múlt feldolgozásának legalább három különböző módja alakult ki a volt szocialista országokban. A német és a cseh törvény a teljes nyilvánosság mellett szigorú összeférhetlenségi szabályokat állított az érintettek elé, a politikai élet megtisztítása céljából. Más országokban nem születtek szankciók, de az állambiztonsági iratokat teljeskörűen kutathatóvá tették. Míg a magyar törvény éppen a nyilvánosságra hozatalt választotta szankcióul, az iratok korlátozott kutathatósága mellett.

Joachim Gauck, a róla elnevezett volt kelet-németországi Stasi-aktákat kezelő Gauck Intézet vezetője elmondta, hogy a volt NDK-ban a lakosság csaknem egy-másfél százaléka valamilyen módon be volt szervezve, az állambiztonsági iratok teljes körű nyilvánosságra hozatala mégsem okozott társadalmi megrázkódtatást. Hivatalához eddig 5 millió megkeresés érkezett, ennek több mint fele állampolgároktól. *Gauck* hozzátette: még 1989-ben lefoglalták a Stasi-iratokat és a teljes volt állambiztonságot felszámolták, eltérően a többi poszt-kommunista országtól. Azt is elmondta, hogy a egykori külföldi hírszerzés saját magát számolta fel, ennek következtében iratállományuk nagy része eltűnt. Ugyanakkor tudomása van róla, hogy az Egyesült Államok pénzért megvásárolta ezen anyagok jó részét, amit most megpróbálnak visszaszerezni.

Gabriel Andreescu, a román Emberi jogi szemle szerkesztője hazája ügynökkérdéseit boncolgatta. Elmondta, a Demokratikus Konvenció kormányzása és *Emil Constantinescu* elnöki időszakában elfogadtak egy átvilágítási törvényt, amely az iratok felett is rendelkezik. A politikai viszonyok változásával azonban a törvény végrehajtása kudarcba fulladt, tette hozzá.

A lengyel *Aleksander Smolar*, a Báthory Alapítvány vezetője lengyel, cseh és magyar példák alapján arról beszélt, hogy különbség van a forradalmi és a tárgyalásos rendszerváltások között az ügynökkérdés megítélésében. Míg Lengyelországban és Magyarországon a közvélemény többsége úgy véli, hogy a demokrácia kialakításában a kommunisták is részt vettek és mind *Jaruzelskit*, mind pedig *Horn Gyulát* pozitív figurának tartják. Ezekben az országokban az átvilágítás is ellentmondásos szerinte.

Az abortusz példája annyiban hasonlít az ügynökkérdés nyilvánosságához, hogy ha már csinálják, akkor jogállami technikákkal tegyék